

УДК 930.2:39(477)»18/20»:398.3/.4(=161.2):392.5

Олена СЕРЕБРЯКОВА

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1039-2920>

КАЛЕНДАРНА ВОРОЖБА ПРО ШЛЮБ В УКРАЇНСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Проаналізовано етнографічне вивчення матримоніальних дивінацій в календарній обрядовості українців. Джерельною базою дослідження є опубліковані етнографічні праці українських та зарубіжних народознавців XIX—XX ст., які містять відомості про календарну мантику в українській народній традиції, а також архівні рукописні матеріали кінця XX — початку XXI ст., у т. ч. й власні, зібрані в 2007—2018 рр. Поряд із працями фактографічного характеру іншу, меншу групу праць про шлюбну ворожбу українців складають спеціальні аналітичні розсліди окремих її фрагментів.

Ключові слова: ворожба (ворожіння, дивінації, мантика, мантичні дії/практики/обряди), шлюб, українці, календарна обрядовість.

© О. СЕРЕБРЯКОВА, 2018

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 6 (144), 2018

Пізнаючи світ і себе у ньому, людина здавна намагалася зрозуміти суть природних явищ і подій, сягнути за межі реального, ввійти у зв'язок із таємничими силами та вплинути на хід тих чи інших життєвих і природних процесів. Поряд з тим, неперборним було і є досі також намагання довідатися про своє майбутнє, передбачити власний успіх чи невдачу тощо.

Як і в багатьох інших народів, в українців ворожіння віддавна займали важливе місце у сфері міфологічної реальності. Так було й у минулому, зокрема на початку XIX ст., відколи різні сторони буття українців, зокрема й шлюбна (матримоніальна) ворожба, стала щораз більше потрапляти в поле зору українських і зарубіжних учених.

Початком таких студій, що охопили й ділянку народної мантики, стала етнографічно-фольклористична діяльність членів «Руської Трійці», які в перші десятиліття XIX ст. проводили теренові дослідження в окремих місцевостях Карпат і Прикарпаття. Поміж іншими відомостями І. Вагилевич у розвідці «Весілля у слов'ян» подав порівняльний аналіз дівочих та парубочих матримоніальних ворожінь у різних народів [103, с. 161, 165—166]. Цікаві деталі (замість ліктями під супровід пісні зі словами «Лодо, Дана, Дина» на воді, яку кожна відданиця набирала і приносила з криниці у вустах; примовка, що її виголошували під час заволочвання конопляного насіння; слухання собак із жменею конопель у правій руці) на теренах Волині і Покуття занотував Г. Ількевич [190, с. 217]. Фрагментарні відомості про своєрідні способи виконання т. зв. «посівання» конопель оголеними дівчатами, яке побутувало на Підляшші, Лемківщині, містять праці польських дослідників Л. Голембйовського і В. Поля [186, с. 320—321; 194, с. 125].

У 40—70-х рр. XIX ст. відомості про андріївські, різдвяні, новорічні дивінації поповнились тереновими записами М. Максимовича, М. Маркевича, А. Свидницького, І. Галька (з Середнього Подніпров'я, Поділля), а також матеріалами етнографічно-статистичної експедиції «в Західно-руський край» (обстежено значну частину Правобережної України, а також дотичні до неї терени Білорусі, Польщі і Молдови). Завдяки їхнім науковим пошукуванням маємо вартісні дані про оригінальні купальські ворожіння з вінками, парубочі — з вишневою гілкою на свято Катерини, звичай «ставити місток», мантичні дії з воском та оловом (гідроман-

тика); звукові (кледономантика) та ін. [70, с. 7—9, 12; 127, с. 134, 140—141, 173—174; 139, с. 65—66; 157, с. 48; 158, с. 54—55, 58; 177, с. 5, 38—39, 51, 52, 54—55].

Наприкінці ХІХ — на поч. ХХ ст. зібрано значний обсяг емпіричних відомостей з Гуцульщини, Бойківщини, Лемківщини, гуцульсько-бойківського пограниччя, Підгір'я, Покуття, Холмщини, Буковини, Закарпаття, Слобожанщини (розсліди І. Франка, Д. Лепкого, Ю. Жатковича, І. Кузіва, І. Кокорудза, М. Дикарева, Т. Злоцького, В. Гнатюка, В. Милорадовича, П. Іванова, І. Беньковського, О. Кольберга, Р. Кайндля, В. Шухевича, К. Сарни, Ю. Шнайдера, К. Мрочка) [52, с. 100—103; 74, с. 199—200; 82, с. 76, 112; 87, с. 10; 94, с. 210—211, 219—220; 98, с. 62, 63, 179; 99, с. 24; 108, с. 41—42, 63, 79; 113, с. 351; 122, с. 31; 123, с. 36, 46, 47; 132, с. 61; 133, с. 20—21; 172, с. 203; 181, с. 19, 197—198, 213—214, 273—275; 182, с. 220—221; 187, s. 150, 160—161; 188, s. 105, 284, 300—301, 367—368, 377; 189, s. 77—78, 79, 80, 81, 82, 228; 192, 193, s. 299, 402; 196, s. 87, 105; 197, s. 22, 27, 32—33; 198, s. 212, 219—220; 199, s. 212]. У працях цих та інших авторів подано низку прикладів рідкісних матримоніальних ворожінь, які виконували дівчата і парубки під час зимових свят (з нитками, які відданиці тягнули з тканого полотна; з зернами, які прилипали до мокрої миски; з замком і ключем під супровід оригінальної примовки; гідромантичні дії з двома голками; слухання власної луни на ріці чи згарищі та ін.), а також своєрідні трактування їхніх вислідів.

Чимало вартісних фактографічних даних стосовно шлюбних мантичних практик містять «Народні календарі». В окремих випусках «Матеріалів до українсько-руської етнології» (т. III, VI, XI, XV, XVIII) вміщено розвідки М. Зубрицького, А. Онищука, В. Доманицького, М. Дикарева, Ф. Коломийченка, О. Ріпецького. Привертає увагу й календар про звичаї, обряди і культуру поліщуків, який у 50-х рр. ХІХ ст. склав М. Пйотровський [66, с. 327—329; 81, с. 127, 139, 144, 148, 158, 159; 86, с. 71—72, 74, 79—80, 89; 96, с. 51, 56; 109, 149—150; 110, с. 139; 140, с. 25—26; 153, с. 163—164].

У 20—30-ті рр. ХХ ст. великий обсяг етнографічних матеріалів з різних ділянок традиційної

культури українців, здебільшого Карпат, Прикарпаття, Закарпаття, Надсяння, Полісся опубліковано в часописах «Підкарпатська Русь» (Ужгород), «Наш рідний край» (Тячів), «Життя і знання» (Львів), «Літопис Бойківщини» (Самбір) і газетах «Жіноча доля» (Коломия), «Наш Лемко», «Мета», «Жінка» (Львів). У статтях і замітках І. Панькевича, Ю. Штефанця, Й. Токаря, А. Кукуча, В. Петрецького, В. Машкаринця, В. Мирявця, П. Герція, А. Куско, В. Довгуна, С. Росохи, М. Зинича, К. Вадима, Д. Самбірського, Я. Берези, П. Шекерик-Дониківа, К. Матейка, М. Ваккульчик, І. Гургули, які вирізняються з-поміж інших дописів докладністю та якістю запису, контекстно згадано й про календарні мантичні обряди. Варто відзначити, що деякі з них містять рідкісні фіксації (наприклад, дівоче гукання, а слухання парубочого відлуння; закидання вінків на дерево або хату; розглядання тіні на стіні від олова, яке вилили у холодну воду через отвір ключа; визначення імені нареченого, яке заіплено в пиріг або галушку; пророкування соціального статусу судженого за птахом, яка прилетить до сміття та ін.) та способи, оригінальні з погляду ритуалістики і народних потрактувань (набирання і принесення води у роті для приготування обрядової їжі; розкладання ритуальних предметів під глиняні миски літніми жінками, що передувало дівочому вибору; слухання собачого гавкоту після запалення сміття в садочку або ж зі сміттям і водою, якою помили посуд після Святої вечері, а також після дзвонів на службу Богу; кількість відрахованих кілків та поодинокій вербальний супровід такого ворожіння; посипання парубочих вікон піском; рідкісні пісні, що їх співали дівчата і хлопці після розсівання зерна, дослухаючись, звідки відіб'ється голос; різні весільні знаки, скажімо: непарне число дров, іржання коня) [53, с. 4; 57, с. 219, 220; 58, с. 3; 73, с. 28—29, 30; 80, с. 4; 85, с. 73, 74; 93, с. 123—124; 95, с. 10; 114, с. 15; 118, с. 64; 130, с. 22, 23; 134, с. 26; 138, с. 7; 144, с. 44, 46; 145, с. 65; 148, с. 21; 155, с. 121; 156, с. 357; 170, с. 14; 171, с. 25; 178, с. 4; 180, с. 13].

Низку цікавих фактів про шлюбні дивінації наведено і в окремих карпатознавчих монографіях Я. Фальковського та І. Бугери, які побачили світ у 1935—1939 рр. [55, с. 9, 14, 21, 22, 23, 26; 183, s. 83, 84, 86; 184, s. 71; 185, s. 123, 124, 125, 126].

У другій половині ХХ ст., особливо в 50—90-ті рр., чимало етнографічних записів про звичаї та обряди лемків і бойків знайшли певне висвітлення на сторінках часописів «Наше слово» і «Літопис Бойківщини» (контекстні згадки про традиції горян Л. Горбача, В. Решета, В. Хомика, І. Добрянської, П. Бурака, І. Гребеняк, Д. Затварницького, П. Сов'яка). Родзинками вказаних публікацій є рідкісні обрядодії, що передували «вищому слуханню»: замітання хати оголеною відданицею в присутності батька та його сина; купальські ворожіння з вінками та свічками на дощці, які пускали на воду (їх підписували, щоб хлопці знали, чию саме переловили); відлуння; спостереження за собакою, який біг і гавкав; незвичне місце виконання ворожби з паляницями, які належало з'їсти псові, та рецепт їх приготування [56, с. 28; 76, с. 5; 78, с. 22—23; 83, с. 5; 84, с. 5; 90, с. 60; 150, с. 7; 163, с. 18; 173, с. 5; 174, с. 5; 175, с. 5; 176, с. 5]. Дані стосовно лемківських і поліських ворожінь, пов'язаних з вибором шлюбного партнера, почерпуємо з монографії Р. Рейнфуса і матеріалів С. Толстої [171, с. 178—179, 202, 208, 210, 228; 195, с. 51, 60].

Чимало відомостей про народну мантику українців (андріївську, святвечірню, новорічну, щедрівську, купальську), щоправда, занотовану принагідно, вміщено також у низці краєзнавчих розвідок Г. Маковій, Л. Василечко, І. Мисюка, І. Майчика, М. Цуприка, В. Гривни, В. Папіжа, В. Скоропада, П. Медведика, М. Осики, Л. Артюх, Я. Жолобайло, Б. Когут, О. Сас, П. Марусика, М. Тимчука, В. Возняка, М. Гачинського, Я. Романюка, Д. Мохорука, В. Марчука та ін. [46, с. 75; 48; 51, с. 24, 33; 61, с. 5, 12, 30, 40, 41; 65, с. 127; 71, с. 410; 72, с. 436—437; 79, с. 148, 149, 152, 153—154, 159; 88, с. 149—150; 107, с. 200—201; 125, с. 44, 49; 126, с. 104—105, 125, 178, 179, 191, 192, 193, 194, 195; 128, с. 60, 198; 129; 131, с. 185, 186—191; 135, с. 125—126; 136, с. 44—47, 52—53; 143, с. 344, 348; 146, с. 71—72, 73, 81; 154; 161, с. 70; 167, с. 32—37.

Наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. теренів розсліди різних ділянок матеріальної й духовної культури жителів Бойківщини, Гуцульщини, Покуття, Полісся, Наддніпрянщини, Поділля здійснювали знані вчені Р. Кирчів, С. Колтатів, Є. Сявак, Т. Гонтар, К. Кутельмах, Р. Кісь,

Ю. Климець, Ж. Сухоліт, Л. Боцонь, Л. Горошко, Г. Дронів та ін.

Доповненням і розширенням цих даних, що насамперед цінні фіксацією локальних варіантів досліджуваних явищ, є матеріали власних теренових пошуків, які протягом 2007—2018 рр. зібрано в 172 населених пунктах Сколівського, Турківського, Яворівського, Перемишлянського р-нів Львівської обл., Долинського, Рогатинського, Коломийського, Снятинського, Тлумацького, Тисменицького, Городенківського р-нів Івано-Франківської обл., Міжгірського, Перечинського, Великоберезнянського, Виноградівського, Мукачівського р-нів Закарпатської обл., Корсунь-Шевченківського, Черкаського, Канівського, Золотоніського р-нів Черкаської обл. [23; 26; 27; 31; 32; 39; 42].

Призбирані польові матеріали, які зберігаються у фондах Архіву Інституту народознавства НАН України, було використано при написанні ряду індивідуальних (тематичних та колективних (узагальнюючих) історико-етнографічних праць і продовжують слугувати доброю фактографічною базою для вивчення інших наукових тем, зокрема й цієї [1—22; 24; 25; 28—30; 33—38; 40; 41].

Те ж саме можна сказати загалом про весь корпус нагромаджених емпіричних даних, які українські й зарубіжні дослідники зібрали протягом ХІХ—ХХ ст. Звичайно, що згадані джерела містять різну за обсягом і докладністю інформацію і лише певна частина відомостей стосується календарних ворожінь про шлюб. Проте навіть такі принагідні, поодинокі нотатки стосовно певних звичаїв, обрядів чи вірувань жителів локальних територій чи навіть окремих населених пунктів мають неоціненну наукову вартість для розробки обраної проблематики.

У другій половині ХІХ — на початку ХХ ст. завдяки праці багатьох українських і зарубіжних учених календарна мантика українців здобула в народознавчій літературі не тільки широке фактографічне висвітлення, а й певне наукове потрактування.

Так, у 1860-х рр. вийшло друком тритомне видання О. Афанасьєва «Поэтические воззрения славян на природу», в якому автор, залучаючи значний порівняльний матеріал різних слов'янських народів, поміж іншими явищами духовної культури розглянув і деякі українські дивінації про шлюб. Як і інші представники міфологічної школи, дослідник вважав,

що обрядова культура увібрала в себе рештки давньої міфології, а тому відображає природні та космічні явища, зокрема й пов'язані з громом, блискавкою і дощем. З огляду на це, в земному вогні він убачав емблему небесного полум'я блискавок, а у воді — дощу, тому, на його думку, зрозумілими є дівочі мантичні обряди, в яких послуговувались ними [47, с. 457—458, 459].

Поділяючи такі погляди, у 1866 р. О. Потебня опублікував статтю «Переправа через воду как представление брака», в якій вивів семантику моста, що слугує основою для ворожіння за допомогою імпровізованого «місточка» (з патицьків, соломинок і води). Унаслідок таких мантичних дій відданиця повинна наснити судженого, який, власне, і переведе її через міст [149, с. 564].

У 1890 р. часопис «Киевская старина» умістив статтю М. Сумцова «Культурные переживания», в якій послуговуючись значним порівняльним матеріалом, автор пояснив мету ворожінь, назвав свята, у які їх проводили, розглянув різні дівочі дивінації про шлюб. Водночас він висловив слушне міркування щодо вторинної семантики води (порівняно з рідинами або предметами, що опиняються у ній), якою послуговуються у ворожбі. Незважаючи на це, дослідник не відзначив її мантичну властивість [166, с. 74, 76, 78—81, 84].

У 20-х рр. ХХ ст. широке коло питань, пов'язаних із календарними ворожіннями в обрядовості жителів Закарпаття, висвітлив П. Богатирьов. У праці «Магічні дії, обряди і вірування Закарпаття», аналізуючи й класифікуючи різні обрядові явища, зокрема в календарній звичаєвості, дослідник поділяє їх на вмотивовані й невмотивовані магічні дії, які, своєю чергою, містять ворожіння та прикмети; показує механізм переходу магічних дій у ворожіння, прикмети і навпаки; зауважує автентичні пояснення тих чи інших реалій тощо. З'ясовуючи суть тих чи інших обрядодій, автор враховував їхню мотивацію самими носіями традиції, окремі явища розглянуто в порівняльно-історичному аспекті [54, с. 195, 196, 219—223, 224].

Розглядаючи різні календарні свята, К. Сосенко звернув увагу на еротичні мотиви свят Катерини і Андрія. Сумнівними, на наш погляд, є зауваги стосовно культури води у ворожіннях з купальськими віночками, проте дослідник цілком слушно підкреслив

продукуюче підґрунтя дівочих мантичних обрядодій із коноплями, а також поєднання двох стихій (вогню і води) при виливанні гарячого олова або воску на холодну воду [165, с. 43, 47, 54, 55, 96, 159].

Низку зимових мантичних практик, які виконували на свято Катерини і Андрія українські відданиці, узагальнив, проаналізував та детально описав К. Копержинський. Автор, тематично згрупувавши матеріал, уперше так широко висвітлив пласт народної мантики. Вартісними є дані про дивінації за тінню від розтопленого воску на свято Варвари під супровід пісень, які зустрічаємо вперше; за станом снігу, щоб довідатися про характер судженого; а з ритуальною їжею (калітою і балабушками) та з учинків тварин ворожили не лише про заміжжя, але й удачу майбутнього чоловіка. Не полишивши увагою існування парубочих ворожінь, які з плином часу практикувалися дедалі рідше, дослідник наголосив на дівочій активності з огляду на підлегле становище жінки в родині і суспільстві та непевність щодо свого майбуття [111, с. 45—84]. У статтях О. Пеленички і М. Тисович, присвячених андріївським звичаям, обрядам і віруванням, подано гіпотези щодо часу виконання шлюбних дивінацій і їх коренів [147, с. 7; 168, с. 11].

Помітних успіхів дослідження предмета досягло у другій половині ХХ ст. У 50—60-х рр. українцями діаспори видано кілька праць, в яких тією чи іншою мірою заторкнута й тематика, що нас цікавить: фундаментальне дослідження С. Килимника «Український рік у народних звичаях в історичному освітленні», двотомне видання О. Воропая «Звичаї нашого народу». Учені підкреслили дохристиянський характер традиційних ворожінь, які виконували на свято Купала і Андрія. Узагальнюючи етнографічні відомості про звичаї українців з теренів Гуцульщини, Вінниччини, Слобожанщини, Полтавщини, Переяславщини, О. Воропай навів чимало цікавих прикладів дівочих дивінацій: закликання долі з горням каші чи борщу; виїмання парубком дівочого перстень з миски, наповненої вином, горілкою або медом за допомогою вуст; дзвоном ключів тощо [101, с. 121; 102, с. 452—459; 67, с. 18—19, 23, 24—25, 26—27, 30, 32, 74, 146—147, 159; 68, с. 94—95, 181—182, 200—201, 218].

Польський дослідник К. Мошинський у своїй фундаментальній монографії «Народна культура

слов'ян» докладно описав та проаналізував у широкому порівняльному контексті слов'янські, зокрема й українські, матримоніальні ворожіння, які подав окремим розділом «Ворожбитство» [191, с. 365—416].

У контексті вивчення новорічних звичаїв, обрядів і традицій українців, О. Курочкін приділив увагу й народним мантичним обрядодіям. Послугуючись значним порівняльним матеріалом, автор розглянув дівочі матримоніальні дивінації, які виконували на Новий рік, і підкреслив їхню схожість з андріївськими і такими, що їх здійснювали на свято Катерини. Дівочу активність він пояснює з огляду на патріархат (підпорядкованість чоловікові, пасивне очікування своєї долі). Порівнявши звичаї інших народів (слов'янських і європейських), дослідник висловив слушне припущення стосовно первісної функції вишневої гілки (родючості), якою послуговувались у ворожіннях. Поділяємо думку вченого щодо найдавнішої (аграрної) і більш пізньої (шлюбної) семантики ритуального «засівання конопель», яке до початку ХХ ст. виконували оголені відданиці [115, с. 31, 32, 33—34, 36—37, 38, 104—105].

Починаючи з кінця 70-х рр. у низці студій, присвячених духовній культурі слов'ян, тією чи іншою мірою висвітлювалося й питання обрядової мантики у власне українській традиційній культурі. Так, у розвідці про дівочі календарні ворожіння Л. Виноградова з'ясовує приуроченість дивінацій до конкретних свят, доречно пов'язавши ворожильну практику з перебуванням на землі душ предків і активізацією нечистою сили. На підставі цього вона ґрунтовно проаналізувала мантичні обряди, в яких ключове місце займають обрядова їжа та поведінка тварин. Це, за її класифікацією, т. зв. гіластичні (тобто «годування — задобрювання») ворожіння. Дослідниця висловила й обґрунтоване припущення стосовно спільної основи гідромантичних дивінацій — встановлення контакту зі світом померлих предків. У поле зору авторки потрапили й ворожіння за «віщими» снами, обрядодії з елементами одягу, побутовими предметами та ін. У доробку вченої є вартісна публікація про дівочу ворожбу за звуками. Календарними ворожіннями зацікавився і С. Токарев, який у своїй статті подав їх визначення, класифікував за часом, метою і способами, перелічив найуживаніші; з'ясував причини дівочих ворожінь, що стосуються вибору судже-

ного, пов'язавши їх з патріархатом і вдачею відданиці (йдеться про красу, багатство); відзначив наявність парубочих дивінацій, припустивши їх меншу значущість, з огляду на самостійний вибір майбутньої дружини або покладання на вибір батьків. Аналізу весняно-літнього календарного циклу обрядовості слов'ян (у т. ч. й шлюбної мантики) присвячені монографії В. Соколової і Т. Агапкіної. У розвідці Н. Алатирьової подибуємо відомості щодо «гарантованого» заміжжя, завдяки «віщому» сну, який повинна побачити кожна відданиця. У своїй студії з ритуалістики А. Байбурін, зазначивши особливий час для проведення ворожби, розглянув ключові елементи ворожильного ритуалу, підкреслив різну силу і достовірність ворожінь залежно від контакту з представниками «іншого» світу. Про тимчасову ізоляцію від «цього» світу (задня здійснення ворожіння) йдеться у статті М. Жуйкової, яка присвячена колу в культурі та мові східних слов'ян. Авторка довела, що окреслене коло (місце контакту з нечистою силою) у давнину виконувало функцію виключення особи з соціуму, а з часом — апотропейну (оберегову). Зробивши екскурс у ранньослов'янські часи, Н. Велецька згадала про традицію жертвоприношення Купалі, припустивши, що за цим ім'ям захований обожествлений пращур [43, с. 494—495, 543, 687, 688; 44, с. 896; 49, с. 124—128; 62, с. 107, 108—109, 111; 63, с. 311—319; 64, с. 13—43; 89, с. 200—201; 164, с. 234, 235—236; 169, с. 63—67].

В історико-етнографічних монографіях 80-х рр. ХХ ст. «Бойківщина», «Гуцульщина» узагальнено відомості щодо предмету нашого дослідження. До позитивів розвідок (Н. Здорогеги і К. Кутельмаха) варто причислити оригінальні способи виконання окремих андріївських і новорічних дівочих ворожінь, а також локальні особливості купальських мантичних практик з вінками [91, с. 237; 120, с. 290—291, 300, 301].

У статті про купальську звичаєвість українців Східної Словаччини, Н. Вар'ян навела приклад цікавих дивінацій з листям папороті, подала рецепт «віщого» сну, розглянула обряд пускання вінків на воду, в якому вбачала ще язичницьку основу [60, с. 253, 255, 256].

Великий обсяг фактичного матеріалу стосовно теми, призбираного у різний час багатьма дослідниками на теренах Південної і Північної Лемківщини,

використали в узагальнювальній монографії про побут і традиції цього краю М. Мушинка та М. Сивицький. Варто відзначити своєрідний вербальний супровід таємного «посівання» стежки льоном; полив гілок водою з вуст і схов їх від наврочення; парубочу ворожбу про майбутнє одруження за допомогою дров та кілків та ін. [137, с. 293, 295—296; 159, с. 103, 106, 129, 130]. У контексті висвітлення звичаїв та обрядів календарного циклу на різні способи обрядової мантики (дівочої і парубочої) звернули увагу І. Красовський та Й. Вархол (у колективній праці «Лемківщина», яку в співпраці з деякими словацькими ученими підготували науковці Інституту народознавства НАН України) [112, с. 118, 119—120, 121].

У 1988 р. вийшла друком стаття Й. Вархола «Дівочі ворожіння в часі зимового сонцестояння», а у 1992 р. монографія М. Шмайди «А іші вам вінчую», які опираються на великий обсяг польових записів [59, с. 163—169; 179, с. 138—145, 157, 158, 170—171, 181, 185, 191—192, 215, 221]. Поряд із багатьма іншими звичаями жителів Південної Лемківщини автори детально описали дівочі ворожіння, які відбувались на андріївських вечорницях, Святий вечір, свято Миколая. Серед них є рідкісні (наприклад, спільні дівочі і парубочі гідромантичні дії з черешневими галузками, які ставили на піч; закидання скрученої соломи на дерево або чоловічих штанів на стріху будинків чи господарських будівель та ін.), цікаві у виконанні (виливання олова, свинцю, воску через вушко ключа; слухання собачого гавкоту після замітання хати та винесення сміття на подвір'я; поїдання першої бобальки перед подальшою зустріччю з першим чоловіком, що трапиться на дорозі; підслухи під хатами парубків після кидання кукурудзою по їх вікнах; кидання черевика через голову в напрямі до порога та ін.) та способі отримання ритуальних предметів для здійснення дивінацій (крадіжка дров у парубків, чоловічих штанів у батька, братів або хлопця на ім'я Андрій) тощо.

Аналізуючи дівочі мантичні практики, які виконували на андріївських вечорницях у різних регіонах України, Н. Зяблюк доходить вірного висновку щодо збереження в них елементів язичницьких уявлень наших предків та зв'язку із давнім астральним культом [97, с. 77—82].

Розгляду низки обрядів і вірувань, пов'язаних із вогнем, водою і рослинами, присвятив монографію

«Купальська обрядовість на Україні» Ю. Климець. На основі аналізу численних порівняльних даних дослідник констатував поліфункційне застосування вогню, води і рослинності в купальській обрядовості, зокрема й у мантиці, окреслив географію побутування дівочих ворожінь з вінками, навів приклади гуцульських обрядодій зі сфери шлюбної магії, слушно пов'язав певні явища з ідеєю родючості (плідності) і солярною символікою свята тощо [106, с. 26, 32, 33, 34, 46—47].

Деякі українські способи найтипівіших мантичних дій (з вишневою гілкою, взуттям, обрядовою стравою та ін.) у своїй студії над етнографією східних слов'ян розглянув Д. Зеленін. Зазначивши найсприятливіші періоди для виконання матримоніальних ворожінь, які, на його думку, збігаються з давніми шлюбними сезонами, дослідник пов'язав їх з культом рослин, води і «заложних» покійників. Цей язичницький зв'язок він убачає й у ритуальних атрибутах, якими послуговуються в різдвяних дивінаціях. Прикметними є відомості щодо місць їх проведення, зокрема субститутів (у разі виконання в іншій обстановці, наприклад, замість печі фігурує вуглина, дрова і т. ін.) [92, с. 394—395, 398, 403, 404—406].

Окремі аспекти календарної обрядовості, зокрема звичаї, обряди й шлюбна мантика, приурочені до різних свят у році, знайшли своє узагальнення у колективній монографії «Поділля» (статті О. Курочкина, Л. Артюх) [45, с. 311; 116, с. 361, 362—363, 381].

Цінний емпіричний матеріал про матеріальну і духовну культуру українців Холмщини і Підляшшя, зокрема й ворожіння, призначали й узагальнили в колективній монографії Є. Рижик і К. Карабович. Йдеться про архаїчні і рідкісні мантичні обрядодії, парубочі ворожіння, а також своєрідні способи виконання календарних дивінацій на судженого, ритуальну крадіжку інгредієнтів для виготовлення обрядової їжі [100, с. 320—321; 151, с. 266, 267, 269].

У контексті дослідження різних галузей традиційно-побутової культури українських поліщуків, на мантичні практики звернули увагу В. Балущок, О. Курочкін, К. Кутельмах, Р. Сілецький. У результаті маємо вартісні дані про ворожіння у календарній обрядовості, зокрема, андріївські. Серед цікавинок відзначимо локальні назви балабушок, табу на розмови після обряду «посівання конопель»,

ритуальну крадіжку куті для «віщого» сну та дров для лічби, доповнений варіант словесної формули для рахування кілків, гукання долі на перехрестях доріг. Рідкісний приклад гукання в комин імені хлопця з метою його наснити занотував Р. Сілецький [50, с. 324; 117, с. 334—336; 119, с. 205; 160, с. 139].

Л. Орел, оперуючи етнографічним матеріалом, зібраним з різних регіонів України, навела приклади ворожінь, які виконували відданиці на свято Катерини, Андрія, Меланку, Купала, та підкреслила їхню традиційність [141, с. 153—154, 155; 142, с. 74, 169, 170].

Низку мантичних обрядодій, до яких вдавались дівчата задля визначення майбутньої подружньої долі на теренах Західного Поділля, розглянув і П. Смоляк. Автор статті включив їх у першу частину андріївських вечорниць, яка була суто дівочою. Міркування дослідника щодо зв'язку ворожінь з ініціальними елементами, дотичними до культу Різдва (вогнем і водою), а обрядових страв із давнім астральним культом, вважаємо помилковими. Більш прийнятним видається зв'язок ворожінь з культом предків [162, с. 59-65]. Традиційні різдвяні ворожіння лемків, зокрема й шлюбні, привернули увагу М. Горбаль, яка присвятила їм окремий розділ монографії [75, с. 137—143; 152, с. 85—88].

У 2006 р. виходить друком 4-томна праця «Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат», у якій містяться розсліди вчених Інституту народознавства НАН України. Так, Р. Кісь і М. Маєрчик докладно висвітлили вірування, пов'язані з крачуном, проаналізувавши й поодинокі ворожіння з ощишком (задля «віщого» сну), занотовані ними в одному з бойківських сіл. Учені вважають символіку засівання і цей вид хліба структуротворчими в дівочих ворожіннях, а також звертають увагу на його функції (у мантичних обрядодіях ощишок — транслятор і джерело інформації). Розглянувши аграрні, зооморфні і поминальні мотиви в зимовій обрядовості горян, К. Кутельмах віднайшов у ній ще й шлюбні. Вони представлені матримоніальними дивінаціями жителів Карпат, Покуття, що їх здійснювали на Андрія, Святвечір, Меланку. Дослідник дійшов висновку, що однакові дати ворожінь і їх засоби можуть вказувати на наявність спільної праслов'янської обрядової основи. У контексті вивчення міфологічних уявлень про рослини В. Галайчук занотував й дівочі

ворожіння про майбутнього чоловіка за допомогою конопель, зазначивши ритуальну оголеність відданиць і парубочі бешкети [69, с. 600—601; 105, с. 465; 121, с. 511, 512, 513—518, 546].

Гендерний аспект теми, дослідили у своїх монографіях О. Кісь і М. Маєрчик. Цікавими видаються історичні та етнографічні згадки про виняткові обставини, коли ініціатива щодо одруження могла належати дівчині; припущення стосовно активнішої участі в мантиці саме дівчат, яке пов'язується з ідеєю душі [104, с. 125—132; 124, с. 62—64, 239—240].

Серед останніх напрацювань з обраної проблематики відзначимо монографію Л. Горошко «Символіка води в обрядовій традиції жителів Черкащини», у якій розглянуто дівочі гідромантичні практики [77, с. 83—90, 94—98].

Отже, проведений аналіз засвідчив, що і в новітню пору питання ритуальності, функційності, семантики ворожінь привернуло увагу багатьох дослідників, які виклали свої погляди та міркування в низці поважних етнологічних праць. Звичайно, що не в кожній з них відповідна тематика висвітлена однаково докладно й доглибно, оскільки спрямування й завдання конкретних досліджень були різними й здебільшого не передбачали спеціального дослідження предмета. Однак розширення кола досліджуваних питань, аналітичне спрямування розслідувань, поповнення джерельної бази новим польовим матеріалом, безумовно, сприятиме ґрунтовності подальших напрацювань і висновків у цьому напрямі. Як і напрацювання в цій царині народознавців кінця XIX — початку XX ст. (праці П. Богатирьова, К. Мошинського, К. Копержинського та ін.), доробок дослідників сучасної пори (особливо Ю. Климця, О. Курочкіна, К. Кутельмаха, Р. Кіся, О. Кісь, М. Маєрчик, С. Токарева, Д. Зеленіна, Л. Виноградової, Т. Агапкіної, Л. Горошко та ін.) став вагомим внеском у вивчення теми і є ґрунтовною опорою для продовження таких студій.

1. Архів Інституту народознавства НАНУ (Далі Архів ІН НАНУ). — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 202 а.
2. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 213.
3. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 215.
4. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 226.
5. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 239 д.
6. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 240.
7. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 257 д.

8. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 260.
9. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 280 б.
10. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 281.
11. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 285.
12. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 285.
13. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 292.
14. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 304.
15. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 317.
16. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 317.
17. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 337.
18. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 362 а.
19. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 513.
20. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 521.
21. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 533.
22. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 550.
23. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 565.
24. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 568.
25. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 587.
26. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 588.
27. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 590.
28. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 594.
29. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 603.
30. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 607.
31. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 608.
32. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 609.
33. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 654.
34. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 655.
35. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 656.
36. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 657.
37. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 658.
38. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 659.
39. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 663.
40. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 698.
41. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 701.
42. Архів ІН НАНУ. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 704.
43. *Агапкина Т.А.* Мифопоэтические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл / Т.А. Агапкина. — Москва : Индрик, 2002. — 816 с.
44. *Алатирева Н.* Метатекст у тексті: тлумачення снів у весільному обряді / Наталія Алатирева // Народознавчі зошити. — 1999. — Зош. 6. — С. 895—899.
45. *Артюх Л.Ф.* Їжа та харчування / Л.Ф. Артюх // Поділля. Історико-етнографічне дослідження. — Київ : Доля, 1994. — С. 282—313.
46. *Артюх Л.* Село Товстенке вчора й сьогодні / Лідія Артюх // Народна творчість та етнографія. — 1993. — № 2. — С. 73—77.
47. *Афанасьев А.Н.* Поэтические воззрения славян на природу. Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований, в связи с мифическими сказаниями других родственных народов : в 3-х т. / А.Н. Афанасьев. — Б. м. : Б. и., Б. г. — Т. 1. — 800 с.
48. *Бабій В.* Серафимці (Янгорів). Етнографічні статті, спогади, всячина / В. Бабій, М. і В. Мулярчики. — Івано-Франківськ, 2001. — 144 с.
49. *Байбурин А.К.* Ритуал в традиционной культуре: Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов / А.К. Байбурин. — СПб. : Наука, 1993. — 239 с.
50. *Балушок В.* Традиційні молодіжні угруповання на півночі Центрального Полісся / Василь Балушок // Полісся України: Матеріали історико-етнографічного дослідження. — Львів : ІН НАНУ, 1997. — Вип. 1: Київське Полісся. 1994. — С. 319—324.
51. *Басараб-Сливка О.* Що в серці найдорожче (До 80-річчя з дня народження) / Олена Басараб-Сливка. — Нове Давидково : ПП Байла Є.А., 2007. — 63 с.
52. *Беньковский И.* Девичий праздник св. Андрея / Иван Беньковский // Киевская старина. — Київ : Типографія Г.Т. Корчакъ-Новицкаго, 1895. — Т. 51. — Кн. 12: Декабрь. — Отд. II. — С. 100—103.
53. *Береза Я.* Різдвяні образки (Із Вороцова — Поланок, городецького повіту) / Я. Береза // Життя і знання. — Львів, 1939. — Ч. 1 (136). — С. 2—4.
54. *Богатырев П.Г.* Магические действия, обряды и верования Закарпатья / П.Г. Богатырев // Вопросы теории народного искусства. — Москва : Искусство, 1971. — С. 167—296.
55. *Бугера І.* Звичаї та вірування Лемківщини / Іван Бугера. — Львів : Наш Лемко, 1939. — Ч. 15. — 40 с. : іл.
56. *Буряк П.* Свят-Вечір на Бойківщині / П. Бурак // Літопис Бойківщини. — Самбір. — 1973. — Ч. 1/18 (жовтень). — С. 26—31.
57. *Вадим К.* Ворожбаптахів / К. Вадим // Життя і знання. — Львів, 1938. — Ч. 7—8 (130). — С. 219—220.
58. *Вакульчик М.* Різдвяні звичаї на Поліссі / М. Вакульчик // Жіноча Доля. — Коломия, 1936. — 1—15 січня. — Ч. 1—2. — С. 2—3.
59. *Вархол Й.* Дівочі ворожіння в часі зимового сонцестояння / Йосип Вархол // Науковий збірник музею української культури у Свиднику. — Пряшів : Музей української культури, 1988. — Т. 15. — Кн. 1. — С. 163—172.
60. *Вар'ян Н.* Купальські звичаї українського населення Східної Словаччини / Надія Вар'ян // Науковий збірник музею української культури у Свиднику / за ред. Івана Русинка. — Свидник : Музей української культури, 1980. — Т. 9. — Кн. 1. — С. 253—270.
61. *Василечко Л.* Шуткова неділя. Народні звичаї, обряди та повір'я / Любомира Василечко. — Брошнів : Таля, 1994. — 58 с.
62. *Велецкая Н.Н.* Языческая символика славянских архаических ритуалов / Н.Н. Велецкая. — Москва : София, 2003. — 240 с.
63. *Виноградова Л.Н.* Гадания по звукам / Л.Н. Виноградова // Мир звучащий и молчащий: Семантика звука и речи в традиционной культуре славян. — Москва : Индрик, 1999. — С. 311—319.
64. *Виноградова Л.Н.* Девичьи гадания о замужестве в цикле славянской календарной обрядности (западно-восточнославянские параллели) / Л.Н. Виноградова //

- Славянський і балканський фольклор. Обряд. Текст. — Москва : Наука, 1981. — С. 13—43.
65. Возняк В. Село моє — України цвіт / Михайло Возняк. — Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2003. — 207 с.
66. Возняк М. Народний календар із Овруччини 50 рр. XIX ст. в записі Михайла Пйотровського / Михайло Возняк // Древліани: Збірник статей і матеріалів з історії та культури Поліського краю. — Львів : Інститут народознавства НАНУ, 1996. — Вип. I. — С. 291—335.
67. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис : у 2-х т. / Олекса Воропай. — Мюнхен : Укр. видавництво, 1958. — Т. 1. — 456 с.
68. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис : у 2-х т. / Олекса Воропай. — Мюнхен : Укр. видавництво, 1966. — Т. 2. — 448 с.
69. Галайчук В. Міфологічні уявлення про рослини / Володимир Галайчук // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат : у 4-х т. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2006. — Т. II: Етнологія та мистецтвознавство. — С. 590—608.
70. Галька И. Народні звичаї и обряди зь околиць надь Збручем / Игнатій Галька. — Львів, 1862. — Ч. 2. — 57 с.
71. Гачинський М. Нарис з історії села Петрова / М. Гачинський. — Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. — 516 с.
72. Герасимович В. Народні звичаї, обряди та пісні в селі Крехові, жовківського повіту / Володимир Герасимович // Правда. — Львів : З друкарні НТШ, 1893. — Т. XVIII. — Вип. LIV. — Серпень. — С. 432—438.
73. Герцій П. Вірованя на Святий вечер в Хусті / П. Герцій // Подкарпатска Русь. — Ужгород, 1930. — Ч. 1—2. — С. 27—30.
74. Гнатюк В. Знадоби до галицько-руської демонології / Володимир Гнатюк // Етнографічний збірник. — Львів, 1903. — Т. XV. — 272 с.
75. Горбаль М. Різдвяна обрядовість Лемківщини: семантика, типологія, етнічний контекст / Марія Горбаль. — ТзОВ Дизайн-студія Папуга, 2011. — 199 с.
76. Горбач Л. Забобони і чари / Лешко Горбач // Наше Слово. — Варшава, 1958. — № 21. — С. 5.
77. Горошко Л. Символіка води в обрядовій традиції жителів Черкащини / Леся Горошко. — Київ : Видавцевь Олег Філюк, 2014. — 256 с.
78. Гребеняк І. Сколе / Ірина Гребеняк // Літопис Бойківщини. — Самбір, 1976. — Ч. 1/23. — С. 14—25.
79. Гривна В. Народні звичаї Маковиці / Василь Гривна. — Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1973. — 163 с.
80. Гургула І. Різдвяні народні вірування і звичаї / Ірина Гургула // Жінка. — Львів, 1935. — Ч. 1. — С. 4—5.
81. Дикарев М. Народний календар Валуйського повіту (Борисівської волості) у Вороніжчині / Митрофан Дикарев // Матеріали до українсько-руської етнології. — Львів, 1905. — Т. 6. — С. 113—204.
82. Дикарев М. Різдвяні свята (переклад В. Лукича) / Митрофан Дикарев // Зоря. — Львів, 1895. — Ч. 4. — С. 75—76 ; Ч. 6. — С. 111—113.
83. Добрянська І. Нариси про матеріальну і духовну культуру лемків / Ірина Добрянська // Наше Слово. — Варшава, 1964. — № 26. — С. 5.
84. Добрянська І. Село Команьча — життя, звичаї, повір'я / Ірина Добрянська // Наше Слово. — Варшава, 1965. — № 28. — С. 5.
85. Довгун В. Андрія / В. Довгун // Наш Родний край. — Тячево, 1926. — Р. V. — Ч. 4. — С. 73—75.
86. Доманицький В. Народний календар у Ровенському повіті, Волинської губернії / Василь Доманицький // Матеріали до української етнології. — Львів, 1912. — Т. XV. — С. 62—89.
87. Жаткович Ю. Замітки етнографічні з Угорської Руси / Юрій Жаткович // Етнографічний збірник. — Львів, 1896. — Т. II. — С. 1—38.
88. Жолобайло Я. «Це Матіївці — наше село...». Історико-етнографічний нарис / Ярослав Жолобайло. — Коломия : Вік, 2000. — 184 с.
89. Жуйкова М. Магічне коло в культурі та мові східних слов'ян (до генези ідіоми на кривой не объедешь) / Маргарита Жуйкова // Народознавчі зошити. — 2002. — Зош. 3—4. — С. 193—210.
90. Затварницький Д. Галівка біля Старого Самбора / Д. Затварницький // Літопис Бойківщини. — Самбір, 1977. — Ч. 1/25. — С. 51—61.
91. Здоровега Н.І. Народні звичаї та обряди / Н.І. Здоровега // Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження. — Київ : Наукова думка, 1983. — С. 232—238.
92. Зеленин Д.К. Восточнославянская этнография / Д.К. Зеленин. — Москва : Наука, 1991. — 512 с.
93. Зинич М. Звичаї та вірування на Андрія в с. Жукотині пов. Турка / Михайло Зинич // Літопис Бойківщини. — Самбір, 1937. — Ч. 9. — Р. 7. — С. 122—125.
94. Злоцкий Ф. Из суеверий и обычаев Русских особенно комитата Угочанскаго / Ф. Злоцкий // Свет. — Унгар, 1870. — Ч. 26. — С. 210—211 ; Ч. 27. — С. 219—220.
95. Зошак М. Свят-Вечір і народні повіря / М. Зошак // Наш Лемко. — 1937. — Ч. 1 (73). — С. 10.
96. Зубрицький М. Народний календар, народні звичаї і повірки, прив'язані до днів в тиждні і до рокових свят (зап. у Мшанці, Староміського повіту і по сусідніх селах) / Михайло Зубрицький // Матеріали до українсько-руської етнології. — Львів, 1900. — Т. III. — С. 33—60.
97. Зяблюк Н. Вечорниці / Н. Зяблюк // Радянська школа. — 1989. — № 4. — С. 77—82.
98. Иванов П. Жизнь и поверья крестьян Купянскаго уезда, Харьковской губернии / П. Иванов. — Харьков : Печатное Дело, 1907. — 216 с. — (Сборник Харьковского историко-филологического общества. — Т. 17).
99. Кайндль Р.Ф. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази / Раймунд Фрідріх Кайндль. — Чернівці : Молодий буковинець, 2000. — 208 с.

100. *Карбович К.* Народні вірування / Казимира Карбович // *Холмщина і Підляшшя: Історико-етнографічне дослідження.* — Київ : Родовід, 1997. — С. 316—321.
101. *Килимник С.* Українській рік у народних звичаях в історичному освітленні : у 3 кн., 6 т. / Степан Килимник. — Київ : Обереги, 1994. — Кн. I. — Т. 1: (Зимовий цикл) ; Т. 2: (Весняний цикл). — 400 с.
102. *Килимник С.* Українській рік у народних звичаях в історичному освітленні : у 3 кн., 6 т. / Степан Килимник. — Київ : Обереги, 1994. — Кн. II. — Т. 3: (Весняний цикл) ; Т. 4: (Літній цикл). — 528 с.
103. *Кирчів Р.Ф.* Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці» / Р.Ф. Кирчів. — Київ : Наукова думка, 1990. — 344 с.
104. *Кісь О.* Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX — початок XX ст.) / Оксана Кісь. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2008. — 272 с.
105. *Кісь Р.* Аграрна верства архаїчної обрядовості Карпатського ареалу / Роман Кісь, Марія Маєрчик // *Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат : у 4-х т.* — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2006. — Т. II: Етнологія та мистецтвознавство. — С. 459—472.
106. *Климець Ю.Д.* Купальська обрядовість на Україні / Ю.Д. Климець. — Київ : Наукова думка, 1990. — 141 с.
107. *Когут Б.О.* Нариси з історії села Павелча (Павлівки) / Б.О. Когут, О.Л. Сас. — Івано-Франківськ : Лік, 1998. — 260 с.
108. *Кокорудз И.* О митології славянської / И. Кокорудз // *Зоря.* — Львів, 1888. — Ч. 3. — С. 41—42; Ч. 4. — С. 61—63; Ч. 5. — С. 77—80.
109. *Коломийченко Ф.* Різдвяні обряди і звичаї в Чернігівщині (в селі Прохорах, Борзен. пов.) / Ф. Коломийченко // *Матеріали до української етнології.* — Львів, 1918. — Т. XVIII. — С. 142—154.
110. *Коломийченко Ф.* Сільські забави в Чернігівщині / Ф. Коломийченко // *Матеріали до української етнології.* — Львів, 1918. — Т. XVIII. — С. 123—141.
111. *Копержинський К.* Календар народної обрядовості новорічного циклу / Кость Копержинський // *Первісне громадянство та його пережитки на Україні.* — Київ, 1929. — Вип. 3. — С. 14—97.
112. *Красовський І.* Календарна обрядовість / І. Красовський, Й. Вархол // *Лемківщина : у 2-х т. Історико-етнографічне дослідження.* — Львів : Інститут народознавства НАНУ, 2002. — Т. 2: Духовна культура. — С. 113—123.
113. *Кузів И.* Жите-бутє, звичаї і обычаї горського народу / И. Кузів // *Зоря.* — Львів, 1889. — Ч. 21. — С. 351—352.
114. *Кукуч А.* Звичаї і повіря в Юврі-Дармі / А. Кукуч // *Подкарпатська Русь.* — Ужгород, 1930. — Ч. 1—2. — С. 15—16.
115. *Курочкін О.В.* Новорічні свята українців: Традиції і сучасність / О.В. Курочкін. — Київ : Наукова думка, 1978. — 192 с. : іл.
116. *Курочкін О.* Обрядовість (Календарні свята й обряди) / Олександр Курочкін // *Поділля: Історико-етнографічне дослідження.* — Київ : Доля, 1994. — С. 358—385.
117. *Курочкін О.В.* Причинки до обрядовості осінньо-зимового циклу на теренах Чорнобильщини / О.В. Курочкін // *Полісся України: Матеріали історико-етнографічного дослідження.* — Львів : Інститут народознавства НАН України, 1997. — Вип. 1: Київське Полісся. 1994. — С. 330—338.
118. *Куско А.* Різдвяні звичаї села Ниж. Чабини / А. Куско // *Подкарпатська Русь.* — Ужгород, 1930. — Ч. 3. — С. 62—64.
119. *Кутельмах К.М.* Аграрні мотиви в календарній обрядовості поліщуків / К.М. Кутельмах // *Полісся України: Матеріали історико-етнографічного дослідження.* — Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999. — Вип. 2 : Овруччина. 1995. — С. 191—210.
120. *Кутельмах К.М.* Календарна обрядовість / К.М. Кутельмах // *Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження.* — Київ : Наукова думка, 1987. — С. 286—302.
121. *Кутельмах К.* Календарна обрядовість як етногенетичне джерело / Корнелій Кутельмах // *Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат : у 4-х т.* — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2006. — Т. II: Етнологія та мистецтвознавство. — С. 473—557.
122. *Лепкий Д.* Народні звичаї и обряды вь околици Дрогобича / Данило Лепкий // *Зоря.* — Львів, 1882. — Ч. 2. — С. 30—31.
123. *Лепкий Д.* На св. Андрея / Данило Лепкий // *Зоря.* — Львів, 1885. — № 3. — С. 35—36 ; № 4. — С. 46—47.
124. *Маєрчик М.* Ритуал і тіло. Структурно-семантичний аналіз українських обрядів родинного циклу / Марія Маєрчик. — Київ : Критика, 2011. — 325 с.
125. *Майчик І.* Одрехова в минулому 1419—1999 / І. Майчик, М. Цуприк ; за ред. Швягли Я. — Львів : Каменяр, 1999. — 187 с.
126. *Маковій Г.П.* Затопаний цвіт: Народознавчі оповідки / Г.П. Маковій. — Київ : Укр. письменник, 1993. — 205 с.
127. *Максимович М.* Дні та місяці українського селянина / Михайло Максимович. — Київ : Обереги, 2002. — 189 с. — (Пер. з рос.).
128. *Марусик П.* Белелує, коліско моя: Історія, етнографія, побут / Петро Марусик. — Галич, 2000. — 224 с.
129. *Марчук В.В.* Торговиця. Сторінки історії / В.В. Марчук, Г.І. Марчук, Н.В. Марчук. — Івано-Франківськ : ЛІК, 2010. — 320 с.
130. *Машкаринець В.* Повіря на поодинокі свята в селі Кальнику / В. Машкаринець // *Подкарпатська Русь.* — Ужгород, 1930. — Ч. 1—2. — С. 22—25.

131. *Медведик П.* Село Жабиня на Зборівщині. Весілля, народні звичаї та обряди / Петро Медведик. — Тернопіль : Лілея, 1996. — 224 с.
132. *Милорадович В.П.* Народные обряды и песни Лубенского уезда, Полтавской губернии / Василь Петрович Милорадович // Сборник Харьковского историко-филологического общества. — Харьков : Типографія Губернского Правления, 1897. — Т. 10. — С. 1—223.
133. *Милорадович В.* Рождественскія Святки в северной части Лубенского уезда / Василь Милорадович. — Полтава : Типографія Губернского Правления, 1893. — 24 с.
134. *Мирявець В.* Роздвяні звичаї і віровання села Урмезіво (Руського-Поля) / В. Мирявець // Подкарпатска Русь. — Ужгород, 1930. — Ч. 1—2. — С. 26—27.
135. *Мисюк І.Ю.* Гірська веселка / І.Ю. Мисюк. — Снятин : ПрутПринт, 2000. — 288 с.
136. *Мохорук Д.* Село моє Топорівці. Етнографічний образ села. — Том шостий. — Косів : Писаний Камінь, 2008. — 382 с.
137. *Мушинка М.* Духова культура / Микола Мушинка // Лемківщина: Земля — люди — історія — культура. — Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1988. — Т. II. — С. 292—407. — (Записки НТШ. — Т. 206).
138. *М-р К. Матейко.* Різдвяні звичаї простолюддя / К. Матейко // Мета. — Львів, 1938. — 23 січня. — Ч. 3 (350). — С. 7.
139. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян / сост. Маркевич Н.А.. — Київ : Добровольное общество любителей книги УРСР, 1991. — 174 с.
140. *Онищук А.* Народний календар. Звичаї й вірування прив'язані до поодиноких днів у році (зап. у 1907—10 р. в Зелениці, Надвірнянського повіта (на Гуцульщині) / Антін Онищук // Матеріали до української етнології. — Львів : Етнографічна комісія НТШ, 1912. — Т. XV. — С. 1—61.
141. *Орел Л.* Вечорниці / Лідія Орел // Українська родина: Родинний і громадський побут. — Київ : В-во ім. О. Теліги, 2000. — С. 150—157.
142. *Орел Л.* Україна в обрядах на межі тисячоліть / Лідія Орел. — Київ : Верещинські, 2001. — 280 с. : іл.
143. *Осика М.* З нашого фольклору / Михайло Осика // Бучач і Бучаччина: Історично-мемуарний збірник. — Нью-Йорк ; Лондон ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1972. — Т. XXVII. — С. 332—368.
144. *Панькевич І.* Звичаї та повіря роздвяні у Русинів на Подкарпаті / І. Панькевич // Подкарпатска Русь. — Ужгород, 1929. — Ч. 2. — С. 43—47.
145. *Панькевич І.* Роздвяні забобони у нашого народу / І. Панькевич // Подкарпатска Русь. — Ужгород, 1929. — Ч. 3. — С. 65—67.
146. *Папіж В.* Деякі релігійні обряди і звичаї Підгаєччини / Василь Папіж // Підгаєцька земля: Історико-мемуарний збірник. — Нью-Йорк ; Лондон ; Париж ; Сідней ; Торонто ; Київ, 1980. — 744 с.
147. *Пеленичка О.* Андріївський вечір (Народні обряди і звичаї) / О. Пеленичка // Жінка. — Львів, 1935. — Ч. 24. — С. 7.
148. *Петрецький В.* Роздвяні звичаї и обычаї в Туря-Бистрой / В. Петрецький // Подкарпатска Русь. — Ужгород, 1930. — Ч. 1—2. — С. 21—22.
149. *Потебня А.А.* Переправа через воду как представление брака / А.А. Потебня // Слово и миф. — Москва : Правда, 1989. — С. 553—565.
150. *Решето В.* Деякі величні звичаї / В. Решето // Наше слово. — Варшава, 1960. — № 52. — С. 7.
151. *Рижик Є.* Календарні обряди українців Холмщини і Підляшшя / Є. Рижик // Холмщина і Підляшшя: Історико-етнографічне дослідження. — Київ : Родовід, 1997. — С. 251—270.
152. Різдво на Лемківщині. Фольклорно-етнографічний збірник / автор-упоряд. М. Горбаль. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2004. — 216 с.
153. *Ріпецький О.* Парубочі й дівочі звичаї в селі Андріяшівці Лохвицького повіта на Полтавщині / Олекса Ріпецький // Матеріали до української етнології. — Львів, 1918. — Т. XVIII. — С. 155—169.
154. *Романюк Я.* Залуччя над Черемошом: історико-публіцистична розповідь / Я.І. Романюк, Л.Я. Романюк. — Київ : Веселка, 2004. — 260 с.
155. *Росоха С.* Святий вечер / Серафим Росоха // Наш Родний край. — Тячево, 1928. — Р. VII. — Ч. 4. — С. 117—122.
156. *Самбірський Д.* Дещо про свято-андріївські звичаї й вірування в Самбірщині (с. Городище) / Д. Самбірський // Життя і знання. — Львів, 1938. — Ч. 12 (135). — С. 357.
157. *Свидницький А.П.* Великдень у Подолянь / А.П. Свидницький // Основа. — СПб. : В Типографіи И. Тиблена и комп., 1861. — Октябрь. — С. 43—64.
158. *Свидницький А.П.* Великдень у Подолянь / А.П. Свидницький // Основа. — СПб. : В Типографіи И. Тиблена и комп., 1861. — Ноябрь-декабрь. — С. 26—71.
159. *Сивицький М.* Духова культура / Микола Сивицький // Лемківщина: Земля — люди — історія — культура. — Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1988. — Т. II. — С. 102—194. — (Записки НТШ. — Т. 206).
160. *Сілецький Р.* Система опалення народного житла поліщуків (типи опалювальних пристроїв, їх конструктивні особливості, звичаї та повір'я) / Роман Сілецький // Полісся України: Матеріали історико-етнографічного дослідження. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 1999. — Вип. 2: Овруччина. 1995. — С. 125—140.
161. *Скоропад В.* Мої спогади / Василь Скоропад // Літопис Борщівщини: Історико-краєзнавчий збірник. — Борщів : Чумацький шлях, 1993. — Вип. 3. — 100 с.
162. *Смоляк П.* Ініціація Різдва в андріївській обрядовості Західного Поділля / Павло Смоляк // Народознавчі зошити. — 2006. — Зош. 1—2. — С. 59—65.

163. *Сов'як П.* Мак у віруваннях та обрядовості бойків / П. Сов'як // Літопис Бойківщини. — Самбір, 2002. — № 1/62 (73). — С. 16—18.
164. *Соколова В.К.* Весенне-летние календарные обряды русских, украинцев и белорусов, XIX — нач. XX в. / В.К. Соколова. — Москва : Наука, 1979. — 287 с.
165. *Сосенко К.* Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого Вечора / Ксенофонт Сосенко. — Львів : Накладом автора, 1928. — 350 с.
166. *Сумцов Н.* Культурныя переживання / Николай Сумцов // Киевская старина. — Київ : Типографія Г.Т. Корчакъ-Новицкаго, 1890. — Т. 28. — Кн. 1: Январь. — Отд. II. — С. 60—90.
167. *Тимчук М.* Обпалена земля. Історія села Грушки / Микола Тимчук. — Тлумач, 1994. — 96 с.
168. *Тисович М.* Звичаї й вірування на св. Андрея / М. Тисович // Мета. — Львів, 1938. — 7 січня. — Ч. 1 (348). — С. 11.
169. *Токарев С.А.* Приметы и гадания / С.А. Токарев // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. — Москва : Наука, 1983. — С. 55—67.
170. *Токаръ Й.* Звичаї на Родзвѣ Христово в Оноковцях / Й. Токаръ // Подкарпатска Русь. — Ужгород, 1930. — Ч. 1—2. — С. 14—15.
171. *Толстая С.М.* Полесский народный календарь. Материалы к этнодиалектному словарю: К-П / С.М. Толстая // Славянский и балканский фольклор: Духовная культура Полесья на общеславянском фоне. — Москва : Наука, 1986. — С. 178—243.
172. *Франко І.* Людові вірування на Підгір'ю / Іван Франко // Етнографічний збірник. — Львів : з друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, 1898. — Т. V. — С. 160—218.
173. *Хомик В.* Звичаї та обряди лемків / Василь Хомик // Наше Слово. — Варшава, 1963. — № 19. — С. 5.
174. *Хомик В.* Звичаї та обряди лемків / Василь Хомик // Наше Слово. — Варшава, 1963. — № 21. — С. 5.
175. *Хомик В.* Звичаї та обряди лемків / Василь Хомик // Наше Слово. — Варшава, 1963. — № 23. — С. 5.
176. *Хомик В.* Святий вечір на Лемківщині / Василь Хомик // Наше слово. — Варшава, 1962. — № 1. — С. 5.
177. *Чубинський П.* Мудрість віків: (Українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського) : у 2-х кн. — Київ : Мистецтво, 1995. — Кн. 2. — 224 с.
178. *Шекерик-Доників П.* Святвечірні звичаї на Гуцульщині / Петро Шекерик-Доників // Жіноча Доля. — Коломия, 1938. — Ч. 1—2. — С. 3—4.
179. *Шмайда М.* А іші вам вінчую. Календарна обрядовість русинів-українців Чехо-Словаччини / Михайло Шмайда. — Братіслава ; Пряшів : Словацьке педагогічне видавництво ; Відділ української літератури, 1992. — Т. 1. — 500 с.
180. *Штефанець Ю.* Роздвяні вірвання и обичаї в селі Доманицях / Ю. Штефанець // Подкарпатска Русь. — Ужгород, 1930. — Ч. 1—2. — С. 12—14.
181. *Шухевич В.О.* Гуцульщина. Четверта частина. Друге видання / В.О. Шухевич. — Верховина : Гуцульщина, 1999. — 304 с.
182. *Шухевич В.О.* Гуцульщина. Ч. 5. Друге видання / В.О. Шухевич. — Верховина : Гуцульщина, 2000. — 334 с.
183. *Falkowski J.* Na pograniczu Łemkowsko-bojkowskim / Jan Falkowski, Bogdan Pasznyi. — Łwów : Nakładem tow-wa ludoznawczego, 1935. — 128 s.
184. *Falkowski J.* Północno-wschodnie pogranicze Huculczyzny / Jan Falkowski. — Łwów, 1938. — 108 s.
185. *Falkowski J.* Zachodne pogranicze Huculczyzny / Jan Falkowski. — Łwów, 1937. — 171 s.
186. *Gołębiowski Ł.* Lud polski. Jego zwyczaje, zabobony / Łukasz Gołębiowski. — Warszawa : Drukarnia Gałęzowskiego i spółki, 1830. — 328 s.
187. *Kolberg O.* Chełmskie. Obraz etnograficzny / Oskar Kolberg. — Kraków : W drukarni uniwersytetu Jagiellońskiego, 1890. — Т. 1. — 265 s.
188. *Kolberg O.* Dzieła wszystkie / Oskar Kolberg. — Wrocław ; Poznań : Polskie towarzystwo ludoznawcze, 1974. — Т. 49: Sanockie-Krośnieńskie : Obraz etnograficzny. — Cz. I. — 552 s.
189. *Kolberg O.* Pokucie. Obraz etnograficzny / Oskar Kolberg. — Kraków : W drukarni uniwersytetu Jagiellońskiego, 1882. — Т. 1. — 360 s.
190. *Mirowski W.* Zabobony istniejący między ludem prostym w Galicji // Rozmaitości. — Łwów, 1836. — № 27. — S. 217—218.
191. *Moszyński K.* Wróżbiarstwo / Kazimierz Moszyński // Kultura ludowa słowian. — Warszawa : Książka i Wiedza, 1967. — Т. II: Kultura duchowa. — Cz. 1. — Wydanie 2. — S. 365—416.
192. *Mroczo K.* Śniatyńszczyzna. (Przyczynek do etnografii krajowej) / Ksawery Mroczo // Przewodnik naukowy i literacki. — R. XXV. — Т. XXV. — Z. IV. — Kwiecień. — Łwów, 1897. — S. 289—304.
193. *Mroczo K.* Śniatyńszczyzna. (Przyczynek do etnografii krajowej) / Ksawery Mroczo // Przewodnik naukowy i literacki. — R. XXV. — Т. XXV. — Z. IV. — Zeszyt V. — Łwów, 1897. — S. 385—402.
194. *Pol W.* Górale Czuchońkowie / Wincenty Pol // Pol W. Prace z etnografii północnych stoków Karpat. — Wrocław : Polskie Towarzystwo ludoznawcze, 1966. — S. 95—137.
195. *Reinfuss R.* Śladami Łemków / Roman Reinfuss. — Warszawa : Kraj, 1990. — 151 s.
196. *Sarna K.W.* Opis powiatu Jasielskiego / K.W. Sarna. — Jasło : Nakładem autora. Czcionkami drukarni S. Kuźniarskiego, 1908. — 743 s.
197. *Schnajder J.* Lud peczenizyński. Część II / Jozef Schnajder // Lud. — 1907. — Т. XIII. — Zesz. I. — S. 21—33.
198. *Schnajder J.* Z kraju Huculów (Kalendarz huculski) / Jozef Schnajder // Lud. — Łwów, 1899. — Т. V. — Zesz. 3. — S. 207—220.

199. Schnajder J. Z życia górali nadłomnickich / Jozef Schnajder // Lud. — Lwów, 1912. — T. XVIII. — Zesz. I—IV. — S. 141—217.

REFERENCES

- Arhiv Institutu narodoznavstva NANU (Dali Arhiv IN NANU). F. 1. Op. 2. Od. zb. 202 a.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 213.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 215.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 226.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 239 d.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 240.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 257 d.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 260.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 280 b.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 281.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 285.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 285.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 292.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 304.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 317.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 317.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 337.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 362 a.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 513.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 521.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 533.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 550.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 565.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 568.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 587.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 588.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 590.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 594.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 603.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 607.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 608.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 609.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 654.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 655.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 656.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 657.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 658.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 659.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 663.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 698.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 701.
 Arhiv IN NANU. F. 1. Op. 2. Od. zb. 704.
 Agapkina, T.A. (2002). *Mifopojeticheskie osnovy slavjanskogo narodnogo kalendarja. Vésenne-letnij cikl*. Moskva: Indrik [in Russian].
 Alatyrieva, N. (1999). Metatekst u teksti: tлумachennia sniv u vesil'nomu obriadi. *The Ethnology Notebook*, 6, 895—899 [in Ukrainian].
 Artiukh, L.F. (1994). Yzha ta kharchuvannia. *Podillia. Istoryko-etnohrafichne doslidzhennia* (pp. 282—313). Kyiv: Dolia [in Ukrainian].
 Artiukh, L. (1993). Selo Tovsten'ke vchora j s'ohodni. *Narodna tvorchist' ta etnohrafia*, 2, 73—77 [in Ukrainian].
 Afanas'ev, A.N. Pojeticheskie vozzrenija slavjan na prirodu. Opyt sravnitel'nogo izuchenija slavjanskikh predanij i verovanij, v svjazi s mificheskimi skazanijami drugih rodstvennykh narodov: v 3-h t. (T. 1). B. m.: B. i., B. g. [in Russian].
 Babij, V., & Muliarchyky, M. i V. (2001). Serafyntsi (Yanhoriv). *Etnohrafichni statti, spohady, vsiachyna*. Ivano-Frankivs'k [in Ukrainian].
 Bajburin, A.K. (1993). *Ritual v tradicijnoj kul'ture: Strukturno-semanticheskij analiz vostochnoslavjanskikh obrjadov*. SPb.: Nauka [in Russian].
 Balushok, V. (1997). Tradytsijni molodizhni uhrupuvannia na pivnochi Tsentral'noho Polissia. *Polissia Ukrainy: Materialy istoryko-etnohrafichnoho doslidzhennia*. (Vyp. 1: Kyivs'ke Polissia. 1994, pp. 319—324). L'viv: IN NANU [in Ukrainian].
 Basarab-Slyvka, O. (2007). *Scho v serti najdorozhche (Do 80-richchia z dnia narodzhennia)*. Nove Davydkovo: PP Bajla Ye. A. [in Ukrainian].
 Ben'kovskij, I. (1895, dekabr'). Devichij prazdnik sv. Andreja. *Kievskaja starina* (T. 51, kn. 12, otd. II, pp. 100—103). Kyiv: Tipografija G.T. Korchak-Novickago [in Ukrainian].
 Bereza, Ya. (1939). Rizdviani obrazky (Iz Vorotsova — Polanok, horodets'koho povitu). *Zhyttia i znannia*, 1 (136), 2—4 [in Ukrainian].
 Bogatyrev, P.G. (1971). Magicheskie dejstvija, obrjady i verovanija Zakarpat'ja. *Voprosy teorii narodnogo iskusstva* (pp. 167—296). Moskva: Iskusstvo [in Russian].
 Buhera, I. (1939). *Zvychai ta viruvannia Lemkivschyny* (Ch. 15). L'viv: Nash Lemko [in Ukrainian].
 Burak, P. (1973, zhovten'). Svat-Vechir na Bojkivschyni. *Litopys Bojkivschyny* (Ch. 1/18, pp. 26—31). Sambir [in Ukrainian].
 Vadym, K. (1938). Vorozhba ptakhiv. *Zhyttia i znannia*, 7—8 (130), 219—220 [in Ukrainian].
 Vakul'chuk, M. (1936, 1—15 sichnia). Rizdviani zvychai na Polissi. *Zhinocha Dolia*, 1—2, 2—3 [in Ukrainian].
 Varkhol, J. (1988). Divochi vorozhinnia v chasi zymovoho sontsestoiannia. In *Naukovyj zbirnyk muzeiu ukrains'koi kul'tury u Svydnyku* (T. 15, kn. 1, pp. 163—172). Priashiv: Muzej ukrains'koi kul'tury [in Ukrainian].
 Var'ian, N., & Rusynka, I. (Ed.). (1980). Kupal's'ki zvychai ukrains'koho naselennia Skhidnoi Slovacchyny. In *Naukovyj zbirnyk muzeiu ukrains'koi kul'tury u Svydnyku* (T. 9, kn. 1, pp. 253—270). Svydnyk: Muzej ukrains'koi kul'tury [in Ukrainian].
 Vasylechko, L. (1994). *Shutkova nedilia. Narodni zvychai, obriady ta povir'ia*. Broshniv: Talia [in Ukrainian].
 Veleckaja, N.N. (2003). *Jazycheskaja simvolika slavjanskikh arhaicheskikh ritualov*. Moskva: Sofija [in Russian].
 Vinogradova, L.N. (1999). Gadanija po zvukam. In *Mir zvuchashhij i molchashhij: Semiotika zvuka i rechi v tradicijnoj kul'ture slavjan* (pp. 311—319). Moskva: Indrik [in Russian].
 Vinogradova, L.N. (1981). Devich'i gadanija o zamuzhestve v cikle slavjanskoj kalendarnoj obrjadnosti (zapadno-vostochno-

- noslavjanskije paralleli). *Slavjanskij i balkanskij fol'klor. Obrjad. Tekst* (pp. 13–43). Moskva: Nauka [in Russian].
- Vozniak, V. (2003). *Selo moie — Ukrainy tsvit*. Ivano-Frankivs'k: Nova Zoria [in Ukrainian].
- Vozniak, M. (1996). Narodnyj kalendar iz Ovruchchyny 50 rr. XIX st. v zapysi Mykhajla Pjetrovs'koho. In *Drevliany: Zbirnyk statej i materialiv z istorii ta kul'tury Poliss'koho kraiu* (Vyp. I, pp. 291–335). L'viv: Instytut narodoznavstva NANU [in Ukrainian].
- Voropaj, O. (1958). *Zvychai nashoho narodu. Etnohrafichnyj narys: u 2 t.* (T. 1). Miunkhen: Ukr. vydavnytstvo [in Ukrainian].
- Voropaj, O. (1966). *Zvychai nashoho narodu. Etnohrafichnyj narys: u 2 t.* (T. 2). Miunkhen: Ukr. vydavnytstvo [in Ukrainian].
- Halajchuk, V. (2006). Mifolohichni uivlennia pro roslyny. In *Etnohenez ta etnichna istoriia naseleння Ukrainy'skykh Karpat: u 4 t.* (T. II, pp. 590–608). L'viv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Gal'ka, I. (1862). *Narodnyj zvychai i obrjady z okolic nad Zbruchem* (Ch. 2.). L'viv [in Ukrainian].
- Hachyns'kyj, M. (2006). *Narys z istorii sela Petrova*. Ivano-Frankivs'k: Nova Zoria [in Ukrainian].
- Herasymovych, V. (1893, serpen'). Narodni zvychai, obrjady ta pisni v seli Krekhovi, zhovkivs'koho povitu. *Pravda* (T. XVIII, vyp. LIV, pp. 432–438). L'viv: Z drukarni NTSh [in Ukrainian].
- Hertsij, P. (1930). Virovania na Sviatij vecher v Khusti. In *Podkarpatska Rus'* (Ch. 1–2, pp. 27–30). Uzhhorod [in Ukrainian].
- Hnatiuk, V. (1903). Znadoby do halyts'ko-rus'koi demonol'ohii. In *Etnohrafichnyj zbirnyk*. (T. XV). L'viv [in Ukrainian].
- Horbal', M. (2011). *Rizdviana obriadovist' Lemkivschyny: semantyka, typolohiia, etnichnyj kontekst*. Dizajn-studiia Papuha [in Ukrainian].
- Horbach, L. (1958). Zabobony i chary. *Nashe Slovo*, 21, 5. Varshava [in Ukrainian].
- Horoshko, L. (2014). *Symvolika vody v obriadovij tradytsii zhyteliv Cherkaschyny*. Kyiv: Vydavets' Oleh Filiuk [in Ukrainian].
- Hrebeniak, I. (1976). Skole. *Litopys Bojkivschyny*, 1/23, 14–25. Sambir [in Ukrainian].
- Hryvna, V. (1973). *Narodni zvychai Makovytsi*. Priashiv: Slovats'ke pedahohichne vydavnytstvo v Bratislavi, viddil ukrains'koi literatury v Priashevi [in Ukrainian].
- Hurhula, I. (1935). Rizdviani narodni viruvannia i zvychai. *Zhinka*, 1, 4–5. L'viv [in Ukrainian].
- Dykarev, M. (1905). Narodnyj kalendar Valujs'koho povitu (Borysivs'koi volosti) u Voronizhchyni. In *Materialy do ukrains'ko-rus'koi etnologii* (T. 6, pp. 113–204). L'viv [in Ukrainian].
- Dykarev, M. (1895). Rizdviani s'viata. *Zoria*, 4, 75–76; 6, 111–113. L'viv [in Ukrainian].
- Dobrians'ka, I. (1964). Narysy pro material'nu i dukhovnu kul'turu lemki. *Nashe Slovo*, 26, 5. Varshava [in Ukrainian].
- Dobrians'ka, I. (1965). Selo Koman'cha — zhyttia, zvychai, povir'ia. *Nashe Slovo*, 28, 5. Varshava [in Ukrainian].
- Dovhun, V. (1926). Andriia, *Nash Rodnyj kraj* (R. V, ch. 4, pp. 73–75). Tiachevo [in Ukrainian].
- Domanyts'kyj, V. (1912). Narodnij kalendar u Rovens'kim poviti, Volyns'koi hubernii. *Materialy do ukrains'koi etnol'ohii* (T. XV, pp. 62–89). L'viv [in Ukrainian].
- Zhatkovych, Yu. (1896). Zamitky etnografichni z Uhors'koi Rusy. In *Etnohrafichnyj zbirnyk* (T. II, pp. 1–38). L'viv [in Ukrainian].
- Zholobajlo, Ya. (2000). «Tse Matiivtsi — nashe selo...». *Istoryko-etnografichnyj narys*. Kolomyia: Vik [in Ukrainian].
- Zhujkova, M. (2002). Mahichne kolo v kul'turi ta movi skhidnykh slov'ian (do henezy idiomu na kryvoj ne ob'edesh'). *The Ethnology Notebook*, 3–4, 193–210 [in Ukrainian].
- Zatvarnyts'kyj, D. (1977). Halivka bilia Staroho Sambora. *Litopys Bojkivschyny*, 1/25, 51–61. Sambir [in Ukrainian].
- Zdoroveha, N.I. (1983). Narodni zvychai ta obrjady. *Bojkivschyna: Istoryko-etnografichne doslidzhennia* (pp. 232–238). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Zelenin, D.K. (1991). Vostochnoslavjanskaja jetnografija. Moskva: Nauka, Glavnaja redakcija vostochnoj literatury [in Russian].
- Zynych, M. (1937). Zvyhaj ta viruvannia na Andriia v s. Zhukotyri pov. Turka. *Litopys Bojkivschyny* (Ch. 9, r. 7, pp. 122–125). Sambir [in Ukrainian].
- Zlockij, F. (1870). Iz sueverij i obycaev Russkikh osobeno komitata Ugochanskago. *Svet* (Ch. 26, pp. 210–211; Ch. 27, pp. 219–220). Ungvar [in Russian].
- Zoshak, M. (1937). Sviat-Vechir i narodni poviria. *Nash Lemko* (Ch. 1 (73) [in Ukrainian].
- Zubryts'kyj, M. (1900). Narodnyj kalendar, narodni zvychai i povirky, pryv'iazani do dni v tyzhdni i do rokovykh sviat (zap. u Mshantsi, Staromis'koho povitu i po susidnikh selakh). *Materialy do ukrains'ko-rus'koi etnol'ogii* (T. III, pp. 33–60). L'viv [in Ukrainian].
- Ziabluk, N. (1989). Vechornytsi. *Radians'ka shkola*, 4, 77–82 [in Ukrainian].
- Ivanov, P. (1907). Zhizn' i pover'ja krest'jan Kupjanskago uezda, Har'kovskoj gubernii (T. 17). Har'kov: Pechatnoe Delo [in Russian].
- Kajndl', R.F. (2000). Hutsuly: ikh zhyttia, zvychai ta narodni perekazy. Chernivtsi: Molodyj bukovynets' [in Ukrainian].
- Karabovych, K. (1997). Narodni viruvannia. *Kholmschyna i Pidliashshia: Istoryko-etnografichne doslidzhennia* (pp. 316–321). Kyiv: Rodovid [in Ukrainian].
- Kylymnyk, S. (1994). Ukrains'kij rik u narodnykh zvychaiakh v istorychnomu osvittenni: u 3 kn., 6 t. (T. I, II). Kyiv: Oberehy [in Ukrainian].
- Kylymnyk, S. (1994). Ukrains'kij rik u narodnykh zvychaiakh v istorychnomu osvittenni: u 3 kn., 6 t. (T. III, IV). Kyiv: Oberehy [in Ukrainian].
- Kyrchiv, R.F. (1990). Etnohrafichno-fol'klorystychna dial'nist' «Rus'koi trijtsi». Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

- Kis', O. (2008). Zhinka v tradytsijnij ukrains'kij kul'turi (druha polovyna XIX — pochatok XX st.). L'viv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kis' R., & Maiерchuk, M. (2006). Ahrarna verstva arkaichnoi obriadovosti Karpats'koho arealu. *Etnohenez ta etnichna istoriia naseleння Ukrains'kykh Karpat: u 4 t.* (T. II, pp. 459–472). L'viv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Klymets', Yu.D. (1990). Kupal's'ka obriadovist' na Ukraini. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Kohut, B.O., & Sas, O. (1998). Narysy z istorii sela Pavelcha (Pavlivky). Ivano-Frankivs'k: Lik [in Ukrainian].
- Kokorudz, Y. (1888). O mytol'ogii slavians'koj. *Zoria* (Ch. 3, pp. 41–42; Ch. 4, pp. 61–63; Ch. 5, pp. 77–80). L'viv [in Ukrainian].
- Kolomyjchenko, F. (1918). Rizdviani obriady i zvychai v Chernyhivschyni (v seli Prokhorakh, Borzen. pov.). *Materialy do ukrains'koi etnol'ohii* (T. XVIII, pp. 142–154). L'viv [in Ukrainian].
- Kolomyjchenko, F. (1918). Sil's'ki zabavy v Chernyhivschyni. *Materialy do ukrains'koi etnol'ohii* (T. XVIII, pp. 123–141). L'viv [in Ukrainian].
- Koperzhyns'kyj, K. (1929). Kalendar narodnoi obriadovosti novorichnoho tsykladu. *Pervisne hromadianstvo ta joho perezhytty na Ukraini* (Vyp. 3, pp. 14–97). Kyiv [in Ukrainian].
- Krasovs'kyj, I., & Varkhol, J. (2002). Kalendar obriadovist'. *Lemkivschyna: u 2 t. Istoryko-etnohrafichne doslidzhennia* (T. 2, pp. 113–123). L'viv: Instytut narodoznavstva NANU [in Ukrainian].
- Kuziv, Y. (1889). Zhytie-butie, zvychai y obychai hors'koho narodu. *Zoria* (Ch. 21, pp. 351–352). L'viv [in Ukrainian].
- Kukuch, A. (1930). Zvychai y poviria v Yuvri-Darmi. *Podkarpatska Rus'* (Ch. 1–2, pp. 15–16). Uzhhorod [in Ukrainian].
- Kurochkin, O.V. (1978). Novorichni sviata ukrainsiv: Tradytsii i suchasnist'. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Kurochkin, O. (1994). Obriadovist' (Kalendarni sviata j obriady). *Podillia: Istoryko-etnohrafichne doslidzhennia* (pp. 358–385). Kyiv: Dolia [in Ukrainian].
- Kurochkin, O.V. (1994). Prychynky do obriadovosti osinn'o-zymovoho tsykladu na terenakh Chornobyl'schyny. *Polissia Ukrainy: Materialy istoryko-etnohrafichnoho doslidzhennia* (Vyp. 1, pp. 330–338). L'viv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kusko, A. (1930). Rizdviani zvychai sela Nyzh. Chabyny. *Podkarpatska Rus'* (Ch. 3, pp. 62–64). Uzhhorod [in Ukrainian].
- Kutel'makh, K.M. (1999). Ahrarni motyvy v kalendarnij obriadovosti polischukiv. *Polissia Ukrainy: Materialy istoryko-etnohrafichnoho doslidzhennia* (Vyp. 2, pp. 191–210). L'viv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kutel'makh, K.M. (1987). Kalendar obriadovist'. *Hutsul'schyna: Istoryko-etnohrafichne doslidzhennia* (pp. 286–302). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Kutel'makh, K. (2006). Kalendar obriadovist' iak etnohene-tychne dzherelo. *Etnohenez ta etnichna istoriia naseleння Ukrains'kykh Karpat: u 4 t.* (T. II, pp. 473–557). L'viv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Lepkij, D. (1882). Narodni zvychai i obrjady v okolici Drogo-bicha. *Zorja* (Ch. 2, pp. 30–31). L'viv [in Ukrainian].
- Lepkij, D. (1885). Na sv. Andreja. *Zorja* (3, pp. 35–36; 4, pp. 46–47). L'viv [in Ukrainian].
- Maiерchuk, M. (2011). Rytual i tilo. Strukturno-semantychnyj analiz ukrains'kykh obriadiv rodynnoho tsykladu. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
- Majchuk, I., Tsupryk, M., & Shviahly, Ya. (Ed.). (1999). *Odrekhova v mynulomu 1419–1999*. L'viv: Kameniar [in Ukrainian].
- Makovij, H.P. (1993). Zatoptanyj tsvit: Narodoznavchi opovidky. Kyiv: Ukr. pys'mennyk [in Ukrainian].
- Maksymovych, M. (2002). Dni ta misiatsi ukrains'koho selianyna. Kyiv: Oberehy [in Ukrainian].
- Marusyk, P. (2000). Beleluie, kolysko moia: Istorii, etnohrafia, pobut. Halych [in Ukrainian].
- Marchuk, V.V., Marchuk, H., & Marchuk, N. (2010). *Torhovyt-sia. Storinky istorii*. Ivano-Frankivs'k: LIK [in Ukrainian].
- Mashkarynets', V. (1930). Poviria na poodynoki sviata v seli Kal'nyku. *Podkarpatska Rus'* (Ch. 1–2, pp. 22–25). Uzhhorod [in Ukrainian].
- Medvedyk, P. (1996). Selo Zhabynia na Zborivschyni. Vesillia, narodni zvychai ta obriady. Ternopil': Lileia [in Ukrainian].
- Miloradovich, V.P. (1897). Narodnye obrjady i pesni Lubenskago uezda, Poltavskoj gubernii. *Sbornik Har'kovskogo istoriko-filologicheskogo obshhestva* (T. 10, pp. 1–223). Harkiv: Tipografija Gubernskago Pravenija [in Russian].
- Miloradovich, V. (1893). Rozhdestvenskija Svjatki v severnoj chasti Lubenskago uezda. Poltava: Tipografija Gubernskago Pravenija [in Russian].
- Mirjavec', V. (1939). Rozdvjani zvychai i virovanja sela Urmezivo (Rus'kogo-Polja). *Podkarpatska Rus'* (Ch. 1–2, pp. 26–27). Uzhgorod [in Ukrainian].
- Mysiuk, I.Yu. (2000). Hirs'ka veselka. Sniatyn: PrutPrynt [in Ukrainian].
- Mokhoruk, D. (2008). Selo moie Toporivtsi. Etnohrafichnyj obraz sela (Tom shostyj). Kosiv: Pysanyj Kamin' [in Ukrainian].
- Mushynka, M. (1988). Dukhova kul'tura. *Lemkivschyna: Zemlia — liudy — istoriia — kul'tura* (T. II, pp. 292–407). N'iu-Jork; Paryzh; Sydnej; Toronto [in Ukrainian].
- M-r K. Matejko. (1938, 23 sichnia). Rizdviani zvychai prostoliuddia. *Meta* (Ch. 3 (350), pp. 7). L'viv [in Ukrainian].
- Markevich, N.A. (Ed.). (1991). Obychai, pover'ja, kuhnja i napitki malorossijan. Kyiv: Dobrovol'noe obshhestvo ljubitelej knigi URSR [in Russian].
- Onyschuk, A. (1912). Narodnyj kaliendar. Zvychai j viruvania pryviazani do poodynoknykh dni u rotsi (zap. u 1907–10 r. v Zelenytsy, Nadvirnians'koho povita (na Hutsul'schyni). *Materialy do ukrains'koi etnol'ogii* (T. XV, pp. 1–61). L'viv: Etnohrafichna komisii NTSh [in Ukrainian].

- Orel, L. (2000). Vechornytsi. *Ukrains'ka rodyna: Rodynnij i hromads'kyj pobut* (pp. 150–157). Kyiv: V-vo im. O. Te-
lihy [in Ukrainian].
- Orel, L. (2001). Ukraina v obriadakh na mezhi tysiacholit'. Kyiv: Vereshchyns'ki [in Ukrainian].
- Osyka, M. (1972). Z nashoho fol'kloru. *Buchach i Buchachchyna: Istorychno-memuarnyj zbirnyk* (T. XX-VII, pp. 332–368). N'iu-Jork; London; Paryzh; Sydnej; Toronto [in Ukrainian].
- Pan'kevych, I. (1929). Zvychai ta poviria rozdviani u Rusynov na Podkarpattiu. *Podkarpatska Rus'* (Ch. 2, pp. 43–47). Uzhhorod [in Ukrainian].
- Pan'kevych, I. (1929). Rozdviani zabobony u nashoho naroda. *Podkarpatska Rus'* (Ch. 3, pp. 65–67). Uzhhorod [in Ukrainian].
- Papizh, V. (1980). Deiaki relihijni obriady i zvychai Pidhaiechchyny. *Pidhaiets'ka zemlia: Istoryko-memuarnyj zbirnyk*. N'iu-Jork; London; Paryzh; Sydnej; Toronto; Kyiv [in Ukrainian].
- Pelnychka, O. (1935). Andriivs'kyj vechir (Narodni obriady i zvychai). *Zhinka* (Ch. 24). L'viv [in Ukrainian].
- Petreckij, V. (1930). Rozdvjani zvychai i obychai v Turja-Bistroj. *Podkarpatska Rus'* (Ch. 1–2, pp. 21–22). Uzhgorod [in Ukrainian].
- Potebnja, A.A. (1989). Pereprava cherez vodu kak predstavlenie braka. *Slovo i mif* (pp. 553–565). Moskva: Pravda [in Russian].
- Resheto, V. (1960). Deiaki velyjny zvychai. *Nashe slovo*, 52. Varshava [in Ukrainian].
- Ryzhyk, Ye. (1997). Kalendarni obriady ukrainsiv Kholmschyny i Pidliashshia. *Kholmschyna i Pidliashshia: Istoryko-etnohrafichne doslidzhennia* (pp. 251–270). Kyiv: Rodovid [in Ukrainian].
- Horbal, M. (Ed.). (2004). Rizdvo na Lemkivschyni. Fol'klorno-etnohrafichnyj zbirnyk. L'viv: Instytut narodoznavstva NANU [in Ukrainian].
- Ripets'kyj, O. (1918). Parubochi j divochi zvychai v seli Andriashivtsi Lohvyts'koho povitu na Poltavshchyni. *Materialy do ukrains'koi etnol'ohii* (T. XVIII, pp. 155–169). L'viv [in Ukrainian].
- Romaniuk, Ya., & Romaniuk, L. (2004). Zaluchchia nad Cheremoshom: istoryko-publitsystychna rozpovid'. Kyiv: Veselka [in Ukrainian].
- Rosoha, S. (1928). Svjatyj vecher. *Nash Rodnyj kraj* (R. VII, ch. 4, pp. 117–122). Tjachevo [in Ukrainian].
- Sambirs'kyj, D. (1938). Descho pro sviato-andriivs'ki zvychai j viruvannia v Sambirshchyni (s. Horodysche). *Zhyttia i znannia* (Ch. 12 (135)). L'viv [in Ukrainian].
- Svydnytskij, A.P. (1861, oktiabr'). Velykden' u Podolian'. *Osnova* (pp. 43–64). SPb.: V Typohrafiy Y. Tyblena y komp. [in Ukrainian].
- Svydnytskij, A.P. (1861, noiabr'-dekabr'). Velykden' u Podolian'. *Osnova* (pp. 26–71). SPb.: V Typohrafiy Y. Tyblena y komp. [in Ukrainian].
- Syvys'kyj, M. (1988). Dukhova kul'tura. *Lemkivschyna: Zemlia – liudy – istoriia – kul'tura* (T. II, pp. 102–194). N'iu-Jork; Paryzh; Sydnej; Toronto [in Ukrainian].
- Silets'kyj, R. (1999). Systema opalennia narodnoho zhytla polischukiv (typy opaliuvai'nykh prystroiv, ikh konstruktivni osoblyvosti, zvychai ta povir'ia). *Polissia Ukrainy: Materialy istoryko-etnohrafichnoho doslidzhennia* (Vyp. 2, pp. 125–140). L'viv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Skoropad, V. (1993). Moi spohady. *Litopys Borschivschyny: Istoryko-kraieznauchyj zbirnyk* (Vyp. 3). Borschiv: Chumats'kyj shliakh [in Ukrainian].
- Smoliak, P. (2006). Initsiatsiia Rizdva v andriivs'kij obriadovosti Zakhidnoho Podillia. *The Ethnology Notebook*, 1–2, 59–65 [in Ukrainian].
- Sov'iak, P. (2002). Mak u viruvanniakh ta obriadovosti bojkiv. *Litopys Bojkivschyny*, 1/62 (73). Sambir [in Ukrainian].
- Sokolova, V.K. (1979). Vesenne-letnie kalendarnye obrjady russkih, ukraincev i belorusov, XIX – nach. XX v. Moskva: Nauka [in Russian].
- Sosenko, K. (1928). Kul'turno-istorychna postat' staroukrains'kykh sviat Rizdva i Schedroho Vechora. L'viv: Nakladom avtora [in Ukrainian].
- Sumcov, N. (1890, janvar'). Kul'turnija perezhivanija. *Kievskaja starina* (T. 28, kn. 1, otd. II, pp. 60–90). Kyiv: Tipografija G.T. Korchak-Novickago [in Russian].
- Tymchuk, M. (1994). Obpalena zemlia. Istorii sela Hrushky. Tlumach [in Ukrainian].
- Tysovych, M. (1938, 7 sichnia). Zvychai j viruvannia na sv. Andriia. *Meta* (Ch. 1 (348)). L'viv [in Ukrainian].
- Tokarev, S.A. (1983). Primety i gadanija. *Kalendarnye obychai i obrjady v stranah zarubezhnoj Evropy. Istoricheskie korni i razvitie obychaev* (pp. 55–67). Moskva: Nauka [in Russian].
- Tokar', J. (1930). Zvychai na Rozdvo Hristovo v Onokovc-jah. *Podkarpatska Rus'* (Ch. 1–2, pp. 14–15). Uzhgorod [in Ukrainian].
- Tolstaja, S.M. (1986). Polesskij narodnyj kalendar'. Materialy k jetnodialektnomu slovarju: K.-P. *Slavjanskij i balkanskij fol'klor: Duhovnaja kul'tura Poles'ja na obshheslavjanskom fone*. Moskva: Nauka [in Russian].
- Franko, I. (1898). Liudovi viruvannia na Pidhiriu. *Etnohrafichnyj zbirnyk* (T. V, pp. 160–218). L'viv: z drukarni Naukovoho Tovarystva imeny Shevchenka [in Ukrainian].
- Khomyk, V. (1963). Zvychai ta obriady lemki. *Nashe Slovo*, 19. Varshava [in Ukrainian].
- Khomyk, V. (1963). Zvychai ta obriady lemki. *Nashe Slovo*, 21. Varshava [in Ukrainian].
- Khomyk, V. (1963). Zvychai ta obriady lemki. *Nashe Slovo*, 23. Varshava [in Ukrainian].
- Khomyk, V. (1962). Svjatyj vechir na Lemkivschyni. *Nashe slovo*, 1. Varshava [in Ukrainian].
- Chubyns'kyj, P. (1995). Mudrist' vikiv: (Ukrains'ke narodoznavstvo u tvorchijs'kij spadschyni Pavla Chubyns'koho): u 2 kn. (Kn. 2). Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].
- Shekeryk-Donykiv, P. (1938). Svjatechimi zvychai na Hutsul'schyni. *Zhinocha Dolia* (Ch. 1–2, pp. 3–4). Kolomyia [in Ukrainian].

- Shmajda, M. (1992). *A ishi vam vinchuiu. Kalendarna obradovist' rusyniv-ukraintsiv Chekho-Slovachchyny* (T. 1). Bratislava; Priashiv: Slovats'ke pedahohichne vydavnytstvo, Viddil ukrains'koi literatury [in Ukrainian].
- Shtefanets', Yu. (1930). *Rozdviani virovania y obychai v seli Domanytsiakh. Podkarpatska Rus'* (Ch. 1–2, pp. 12–14). Uzhhorod [in Ukrainian].
- Shukhevych, V.O. (1999). *Hutsul'schyna. Chetverta chastyna. Druhe vydannia. Verkhovyna: Hutsul'schyna* [in Ukrainian].
- Shukhevych, V.O. (2000). *Hutsul'schyna. Ch. 5. Druhe vydannia. Verkhovyna: Hutsul'schyna* [in Ukrainian].
- Falkowski, J., & Pasznyi, B. (1935). *Na pograniczu Łemkowsko-bojkowskiem. Łwów: Nakładem tow-wa ludoznawczego* [in Polish].
- Falkowski, J. (1938). *Północno-wschodnie pogranicze Huculszczyzny. Łwów* [in Polish].
- Falkowski, J. (1937). *Zachodne pogranicze Huculszczyzny. Łwów* [in Polish].
- Gołębiowski, Ł. (1830). *Lud polski. Jego zwyczaje, zabobony. Warszawa: Drukarnia Gatzewskiego i spółki* [in Polish].
- Kolberg, O. (1890). *Chełmskie. Obraz etnograficzny* (T. 1). Kraków: W drukarni uniwersytetu Jagiellońskiego [in Polish].
- Kolberg, O. (1974). *Dzieła wszystkie* (T. 49, cz. I). Wrocław; Poznań: Polskie towarzystwo ludoznawcze [in Polish].
- Kolberg, O. (1992). *Pokucie. Obraz etnograficzny* (T. 1). Kraków: W drukarni uniwersytetu Jagiellońskiego [in Polish].
- Mirosław. (1836). *Zabobony istniejący między ludem prostym w Galicji. Rozmaitości, 27*(pp. 217–218). Łwów [in Polish].
- Moszyński, K. (1967). *Wróżbiarstwo. Kultura ludowa słowian* (T. II, Cz. 1, wyd. 2, pp. 365–416). Warszawa: Książka i Wiedza [in Polish].
- Mroczo, K. (1897, kwiecień). *Śniatyńszczyzna. (Przyczynek do etnografii krajowej). Przewodnik naukowy i literacki, IV* (R. XXV, t. XXV, pp. 289–304). Łwów [in Polish].
- Mroczo, K. (1897). *Śniatyńszczyzna. (Przyczynek do etnografii krajowej). Przewodnik naukowy i literacki, IV* (R. XXV, t. XXV, pp. 385–402). Łwów [in Polish].
- Pol, W. (1966). *Górale Czuchonkowie. In Pol W. Prace z etnografii północnych stoków Karpat. Wrocław: Polskie Towarzystwo ludoznawcze* [in Polish].
- Reinfuss, R. (1990). *Śladami Łemków. Warszawa: Kraj* [in Polish].
- Sarna, K.W. (1908). *Opis powiatu Jasielskiego. Jasło: Nakładem autora. Czcionkami drukarni S. Kuźniarskiego* [in Polish].
- Schnajder, J. (1907). *Lud peczenizyński. Część II. Lud, 1* (T. XIII, pp. 21–33) [in Polish].
- Schnajder, J. (1899). *Z kraju Huculów (Kalendarz huculski). Lud, 3* (T. V, pp. 207–220). Łwów [in Polish].
- Schnajder, J. (1912). *Z życia górali nadłomnickich. Lud, I–IV* (T. XVIII, pp. 141–217). Łwów [in Polish].

Olena Serebryakova

ON NUPTIAL MANTIC PRACTICES IN UKRAINIANS' CALENDAR RITUALISM: HISTORIOGRAPHICAL ASPECT

An ethnographic study of matrimonial divinations in Ukrainians' calendar ritualism is analyzed. The source of the research is the published ethnographic works of Ukrainian and foreign ethnographers of the nineteenth and twentieth centuries, which contain information about the calendar mantic practices in the Ukrainian folk tradition. Also valuable are archival handwritten materials of the late XX — early XXI century, including and their own, collected in 2007—2018 years. Along with the writings of the factual nature of another, a smaller group of researches on the matrimonial divinations of Ukrainians are special analytical studies of their fragments.

Keywords: divinations (mantic practices, ritual practices), marriage, Ukrainians, calendar ritualism.

Олена Серебрякова

КАЛЕНДАРНЫЕ ГАДАНИЯ О БРАКЕ В ТРАДИЦИИ УКРАИНЦЕВ: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Проанализирован вклад украинских и зарубежных этнографов XIX—XX вв. в изучение календарных брачных гаданий украинцев. Ценными являются также архивные рукописные материалы конца XX — начала XXI вв., в т. ч. и собственные, собранные в 2007—2018 годах. Наряду с работами фактографического характера другую, меньшую, группу составляют специальные аналитические исследования отдельных фрагментов брачных гаданий украинцев.

Ключевые слова: гадания (ворожба, дивинации, мантика, мантические действия/практики/обряды), брак, украинцы, календарная обрядность.